neque [1] teſtamentum facere [2], neque codicillos, neque fideicommiſſum [3] relinquere, neque mortis cauſa donationem celebrare concedatur, nec libertatem [4] ſive vindicta [5] ſive alio [6] modo imponere: eidem legi tam maſculos quam fœminas obedire imperantes. † Ubi [7] autem & hujusmodi vitii non naturalis, ſive maſculo, ſive fœminæ accidit calamitas, ſed morbus [8] poſtea ſuperveniens & [9] vocem [10] abſtulit, & aures concluſit: ſi ponamus hujusmodi perſonam litteras ſcientem: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei ſua manu [11] ſcribenti permittimus. † Sin [12] autem infortunium diſcretum eſt, quod ita raro [13] contingit: & ſurdis, licet naturaliter hujusmodi ſenſus variatus eſt, tamen omnia facere & in teſtamentis, & in codicillis, & in mortis cauſa donationibus, & in libertatibus & in omnibus aliis permittimus. Si enim vox [14] articulata ei [a] natura conceſſa eſt: nihil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia ſcimus quosdam jurisperitos & hoc ſubtilius cogitaſſe, & nullum eſſe expoſuiſſe, qui penitus non exaudiat, ſi [15] quis ſupra cerebrum illius loquatur, ſecundum quod Jubentio Celſo placuit. In eo autem, cui morbus poſtea ſuperveniens auditum [16] tantummodo abſtulit, nec dubitari poteſt quin poſſit omnia ſine aliquo obſtaculo facere. Sin [17] vero aures quidem apertæ ſint, & vocem recipientes, lingua autem ejus penitus præpedita: licet a veteribus auctoribus ſæpius de hoc variatum eſt: attamen ſi hunc peritum [18] litterarum eſſe proponamus, nihil prohibet eum ſcribentem hæc omnia facere, ſive naturaliter [19], ſive per interventum morbi hujusmodi infortunium ei acceſſerit: nullo [20] diſcrimine, neque in maſculis, neque in fœminis in omni iſta conſtitutione ſervando. Dat. 15. Kalend. Mart. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De Filiisfamilias.

11. Idem A. Joanni P. P.

NEmo ex lege, quam nuper [21] promulgavimus, in [22] rebus quæ parentibus acquiri [23] non poſſunt, exiſtimet aliquid eſſe innovandum, aut permiſſum eſſe filiisfamilias [24] cujuscunque gradus, vel ſexus teſtamenta facere [25], ſive ſine [26] patris conſenſu [27] bona poſſideant ſecundum noſtræ legis diſtinctionem, ſive [cum] eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus [28]: ſed antiqua [29] lex per omnia conſervetur, quæ filiisfamilias, niſi in certis caſibus [30], teſtamenta facere nullo modo concedit, & in his perſonis quæ hujusmodi facultatem habere jam conceſſæ ſunt. S. Dat. Kal. Sept. *Conſtant.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

12. Idem A. Joanni P. P.

OMnes omnino quibus quaſi [31] caſtrenſia peculia habere [ex legibus] conceſſum eſt, habeant licentiam in ea tantummodo ultimas voluntates condere, ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, quæ talibus teſtamentis de inofficioſi [32] querela immunitatem præſtitit. Dat. 3. Non. Decembr. *Conſtantinop.* poſt conſulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXIII.

DE TESTAMENTIS [33] ET QUEMADMODUM [34] TESTAMENTA ORDINENTUR [35].

De ſtatu teſtium.

1. Imp. HADRIANUS A. Catonio [36] Vero.

TEſtes, ſervi an liberi fuerint, non in hac cauſa tractari oportet: cum eo [37] tempore quo teſtamentum ſignabatur, omnium conſenſu liberorum loco habiti [38] ſint, nec quisquam eis usque adhuc ſtatus controverſiam moverit. Sine die & conſule.

Si ſcriptura intercidit.

2. Imp. ALEX. A. Expedito.

PUblicati [39] ſemel teſtamenti fides, quamvis ipſa materia, in qua primum a teſtatore ſcriptum relictum fuit, caſu, qui probatur, intercidit [40], nihilo minus valet [41]. PP. Kal. Januar. FUSCO II. & DEXTRO CONSS. 226.

Si imperator inſtitutus fuerit ex imperfecto teſtamento.

3. Idem A. Antigono.

EX [42] imperfecto [43] teſtamento nec Imperatorem [44] hereditatem vindicare poſſe, ſæpe conſtitutum eſt. Licet enim lex [45] imperii ſolennibus [46] juris Imperatorem ſolverit: nihil [47] tamen tam proprium imperii eſt, quam legibus vivere. PP. 11. Kal. Januar. LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

De falſa demonſtratione.

4. GORDIANUS A. Rufino.

SI in nomine [48], vel prænomine [49], ſeu cognomine [ſeu agnomine [50]]

teſtator erraverit, nec [1] tamen de quo ſenſerit, incertum ſit: error hujusmodi nihil officit veritati. PP. 12. Kal. Januar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De eo qui filius vocatus, cuive ut filio relictum eſt, veritate prævalente.

5. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Lucullo.

NEque profeſſio [2], neque adſeveratio [3] nuncupantium filios [4], qui non ſunt, veritati præjudicat: & quæ ut filiis teſtamento relinquuntur, juxta ea quæ a principibus ſtatuta ſunt, non deberi, certi juris eſt. Accep. 6. Non. Jul. VALER. & GALLIEN. AA. III. & II. CONSS. 256.

De falſa enunciatione.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Terentiæ.

VErba [5] teſtamenti, quibus mater veſtra decedens, nihil ſe cuiquam donaſſe [6] ſignificavit: ſi res ſe aliter habeat, fidem [7] veri non perſtringunt. PP. 3. Novembr. DIOCLETIANO A. & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De errore ſcribentis.

7. Iidem AA. Rufinæ.

ERrore [8] ſcribentis teſtamentum juris ſolennitas mutilari nequaquam poteſt [9], quando minus [10] ſcriptum, plus nuncupatum videtur: & ideo recte teſtamento condito, quanquam [11] deſit, *heres eſto*: conſequens eſt, exiſtente herede legata ſeu fideicommiſſa juxta voluntatem teſtatoris oportere dari. PP. 17. Kal. Februar. ipſis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De caſu majore & timore contagionis.

8. Iidem AA. Marcellino.

CAſus majoris ac novi [12] contingentis ratione, adverſus [13] timorem contagionis [14], quæ teſtes deterret, licet aliquid de jure laxatum eſt: non tamen prorſus reliqua teſtamentorum ſolennitas perempta eſt. Teſtes enim hujusmodi morbo oppreſſos [15] eo tempore jungi [16] atque ſociari remiſſum eſt: [non etiam] conveniendi numeri eorum obſervatio ſublata eſt. Dat. 16. Kal. Jul. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Si teſtes non ſint in conſpectu teſtatoris.

9. Iidem AA. Patrocliæ.

SI [17] non ſpeciali [18] privilegio [19] patriæ tuæ juris [20] obſervatio relaxata eſt, & teſtes non in conſpectu [21] teſtatoris teſtimoniorum [22] officio functi ſunt: nullo jure teſtamentum valet. PP. 10. Kalend. Jul. ipſis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De reſcriptis.

10. Iidem AA. & CC. Menophelimo.

SI teſtamentum jure factum ſit, & heres ſit capax, auctoritate reſcripti noſtri reſcindi [23] non oportet. Dat. 15. Kal. Auguſt. AA. CONSS.

De teſtamento poſt mortem teſtatoris ſubtracto.

11. Iidem AA. & CC. Zenoni.

NOn idcirco minus jure factum teſtamentum ſuas obtinet vires, quod poſt mortem teſtatoris ſubtractum [24] probatur. S. Dat. Prid. Id. Novembr. AA. CONSS.

De numero teſtium, de ſignaculis, de deletis, vel ſupraſcriptis.

12. Iidem AA. & CC. Matronæ.

SI unus [25] de ſeptem [26] teſtibus [27] defuerit [28], vel coram teſtatore omnes [29] eodem [30] loco teſtes ſuo [31], vel alieno annulo non ſignaverint, jure deficit teſtamentum. De his autem, quæ interleta [32] ſive ſupraſcripta [33] dicis, non ad juris ſolennitatem, ſed ad [34] fidei pertinent quæſtionem, ut appareat [35], utrum teſtatoris voluntate [36] emendationem [37] meruerint, vel ab altero conſulte [38] deleta ſint, an ab aliquo falſo [39] hæc fuerint commiſſa. S. Dat. Prid. Non. Jul. *Philippop.* AA. CONSS.

De effectu & viribus teſtandi.

13. Iidem AA. & CC. Euriphidæ.

T*Eſtandi (cauſa) de pecunia ſua* Legibus certis [40] *facultas* eſt [permiſſa]: non [autem] Jurisdictionis mutare [41] formam, vel juri publico [42] derogare cuiquam permiſſum eſt.

De inſtitutione & exheredatione *in codicillo.*

14. Iidem AA. & CC. Achilleo.

NOn [43] codicillum, ſed teſtamentum aviam veſtram facere voluiſſe, inſtitutio [44] & exheredatio facta probant [45] evidenter. Subſc. Id. Decemb. CC. CONSS.

De ſolennitate verborum ſublata.

15. Imp. CONSTANTINUS [1] A. ad Populum.

QUoniam indignum eſt ob inanem [2] obſervationem irritas fieri tabulas & judicia [3] mortuorum: placuit ademptis his, quorum imaginarius [4] uſus eſt, inſtitutioni [5] heredis verborum non eſſe neceſſariam obſervantiam, utrum imperativis [6] & directis verbis fiat, aut inflexis [7]: nec enim intereſt [8] ſi dicatur, *Heredem facio* [9], vel *inſtituo*, vel *volo*, vel *mando*, vel *cupio*, vel *eſto* [10], vel *erit* [11]: ſed quibuslibet confecta ſententiis, vel [in] quolibet loquendi [12] genere formata inſtitutio valeat: ſi modo per eam liquebit voluntatis [13] intentio: nec neceſſaria ſint momenta [14] et verborum quæ [15] forte [16] ſeminecis [17] & balbutiens lingua profudit. Et in poſtremis [18] ergo judiciis ordinandis amota [19] erit [ſolennium] verborum neceſſitas: ut qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunque inſtrumenti materia [20] conſcribere, & quibuscunque verbis uti liberam habeant facultatem. S. Dat. Kalend. Februar. *Serdicæ*, CONSTANTIO A. II. & CONSTANTE A. CC. CONSS. 339.

De dignitate vel poteſtate ejus cui relictum eſt. 1. De eo, qui agnovit voluntatem defuncti.

16. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio.

NOn dubium [21] nec incertum eſt, ſicut Imperatoribus [22] ita quælibet dignitate vel poteſtate decoratis viris tam hereditatem, quam legatum ſeu fideicommiſſum [23] relinqui poſſe [24]. §. 1. Illud etiam adjiciendum eſt, ut qui ex teſtamento vel ab inteſtato heres extiterit: eſt [25] voluntas defuncti circa legata, ſeu fideicommiſſa, ſeu libertates legibus non ſit ſubnixa, tamen ſi ſua ſponte agnoverit, implendi eam neceſſitatem habeat. S. Dat. 15. Kal. Jul. *Theſſal.* GRATIANO V. & THEODOSIO AA. CONSS. 380.

De ſuperſtitiis & neceſſariis omiſſis.

17. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Æternali Proconſuli Aſiæ.

TEſtamentum [26] non ideo infirmari debebit, quod diverſis hoc deficiens [27] nominibus [28] appellavit, cum ſuperflua [29] non noceant. Namque neceſſaria [30] prætermiſſa imminuunt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati, non [31] abundans cautela. Dat. 12. Kal. April. ARCADIO IV. & HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De his quæ apud officium cenſuale publicari ſolent.

18. Iidem AA. Africano Præfecto urbi.

TEſtamenta omnia, cæteraque quæ apud officium cenſuale [32] publicari [33] ſolent, in eodem [loco] reſerventur, nec usquam permittatur fieri ulla translatio [34]: *Mos* [35] *namque retinendus eſt fideliſſimæ vetuſtatis*; quem ſi quis in hac urbe voluerit mutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem. Dat. 12. Kal. Octob. *Conſtantinop.* CÆSARIO & ATTICO CONSS. 397.

De precibus Principi oblatis.

19. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

OMnium teſtamentorum ſolennitatem ſuperare videtur, quod inſertum mera [36] fide precibus [37] inter tot nobiles probatasque perſonas etiam [38] conſcientiam Principis tenet. Sicut ergo ſecurus [39] erit, qui actis [40] cujuscunque [41] judicis, aut municipum, aut auribus privatorum mentis ſuæ poſtremum publicavit [42] judicium: ita nec de ejus unquam ſucceſſione tractabitur, qui nobis mediis [43], & toto [44] jure (quod in noſtris eſt ſcriniis conſtitutum) teſte ſuccedit. Nec ſane illud heredibus nocere permittimus, ſi [45] reſcripta noſtra nihil de eadem voluntate reſponderint: *Voluntates etenim hominum audire volumus, non* [46] *jubere*: ne poſt ſententiam noſtram inhibitum videatur commutationis [47] arbitrium: cum hoc ipſum quod per ſupplicationem [48] noſtris auribus intimatur, ita demum firmum ſit, ſi ultimum [49] comprobetur, ut nec contra judicium ſuum defunctus poteſa veniſſe detegatur. Ne quid ſane prætermiſſum credamur: hujusmodi inſtitutionis ſucceſſoribus deſignatis, omnia [50] quæ ſcriptis heredibus competunt, jubemus eos habere, nec ſuper bonorum poſſeſſionis petitione ullam controverſiam naſci: cum pro herede agere cuncta [51] ſufficiat, & jus omne ipſa complere [52] aditio videatur. Omnibus etenim præſtandum eſſe cenſemus, ut libero arbitrio, cui teſtandi facultas ſuppetit, ſucceſſorem ſuum oblatis precibus [53] poſſit declarare: & ſtabile ſciat eſſe quod cœperit. Nec inſtitutus heres pertimeſcat, cum oblatas preces ſecundum voluntatem defuncti idoneis [54] teſtibus poſſit approbare: & ei alia nocere non poterunt. Dat. 12. Kal. Mart. *Ravennæ*, poſt conſulatum HONORII VIII. & THEODOSII V. AA. 419.

De poſteriore voluntate non ſolenni.

20. Eorundem AA. Edictum ad populum urbis Conſtantinopolitanæ, & omnes provinciales.

NOlumus [55] convelli deficientium ſcriptas [56] jure ac ſolenniter voluntates, cum quoddam morientis ſupremum, & non ſcriptum proceſſiſſe confirmatur arbitrium, tanquam poſtremum ſuum ad non deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim, privatis, & militantibus interdicimus, ne hujusmodi perhibeant teſtimonia: & falſi criminis reos teneri præcipimus, ſi cum ſcriptæ jure ac ſolenniter deficientium extiterint voluntates, non [57] ſcriptum aliquid ſub noſtrorum Nominum mentione falſo adſtruere moliantur. Nemo itaque relictus [58] heres, vel legibus ad ſucceſſionem vocatus [59], noſtrum,

codicill. l. quod per manus. 16. *ff. de jure codicill. l. Scævola.* 76. *ff. ad SC. Treb.* §. *penult. Inſt. de codic.* quæ conjectura locum etiam habet, licet deficiat ſolennitas in teſtamento neceſſaria, ut ea ratione defunctum dicamus teſtamentum non codicillos facere voluiſſe: eum actum de quo agitur, teſtamentum eſſe, non codicillos: teſtamentum, inquam, nullum: neque jure codicilli ſuſtineri. Conjectura quæ ducitur ex ſolennitate cedit præſumptioni, quæ ex ipſa rei ſubſtantia naſcitur. Cur? Tolerabilius eſt inutilem reddi teſtatoris voluntatem, quam aliquid admitti, quod adverſus ejus voluntatem faciat. Præſumitur quoque teſtator juſtas ſolennitates omittens, juſtæ, id eſt, ſolennis voluntatis pœnituiſſe, & perluſorium actum facere voluiſſe; Quid ſi teſtator dixit ſe nolle ſolennia teſtamenti ſervare? intelligitur id jure codicillorum valere voluiſſe, ſi ſolennitas codicillorum adfuerit. *Gloſſ. in l. nem.* 55. *ff. de leg.* 1. Quid ſi teſtator codicillos aut contractum ſe facere teſtatus eſt: & actum hujusmodi codicillos, vel contractum appellavit, & nihilominus ſolennia teſtamentis neceſſaria ſervavit: verbi gratia, heredis inſtitutionem & exheredationem in eo fecit? valebit actus hujusmodi jure teſtamenti, *ut hac lege. l.* 17. *ʒ. h. t.* ac maxime quidem ſi ab alio quam teſtatore ſcriptum fuerit teſtamentum: nam error notarii officere teſtamento non debet. *l. errore.* 7. *ſ. h. t. l. ſi librarius.* 92. *ff. de regul. jur.* Quid ſi teſtamentariam ſolennitatem adhibuit, & tamen teſtatus eſt velle eum actum jure codicillorum obtinere? Quidam jure teſtamenti valere putant. Alii in electione heredis poſitum eſſe, ut vel directo ſuccedat ex teſtamento, vel jure fideicommiſſi ex codicillis, quorum prius Joann. Andreas concedit, ſi qui proximi ab inteſtato inſtituti ſint: alterum ſi extranei. Quid ſi facto jam teſtamento ex intervallo heredes ſcripſit, & eum actum codicillos eſſe teſtatus eſt, neque teſtamentum expreſſe revocavit? teſtamentum feciſſe intelligitur: ut hinc conſtet, prius teſtamentum ruptum eſſe. Socinus *conſ.* 69. Alciat. 9. *conſ.* 68. Et breviter in hujus legis quæſtione teſtatum dicemus, qui directis: codicillos feciſſe, qui verbis inflexis uſus ſit. Quid ſi communibus uſus ſit? codicillos feciſſe dicemus, ſi ea diſpoſitio non poterit ut teſtamentum valere. *l. ult. ʒ. de codicill.* ſin ſecus, teſtamentum feciſſe. *l.* 1. *ʒ. de codic.* ex inſtitutione teſtamentum præſumi: ejus defectu codicillum *hac leg.*

1 Γρ. Conſtantius. 2 Inanis obſervatio. 3 Teſtamentum judicium defuncti. 4 Videtur aboleri teſtamentum per æs & libram. de quo §. 1. *Inſtit. h. t.* Ulp. 19. §. 3. & 20. §. 2. & 3. 5 Inſtitutionis, alii legunt *inſtituendi*, quod de inſtitutione hic dicitur, idem eſt in legatis. *l.* 2. *ʒ. com. de leg.* 6 Imperativa & directa verba, vid. Ulp. 24. §. 1. 7 Verba inflexa. 8 Olim intererat. Ulp. 21. §. *ult.* 9 *d.* §. *ult.* 10 *l.* 48. *in pr. ff. de her. inſt.* 11 *l.* 17. *ff. de liber. & poſthum.* 12 Etiam Græco. *l.* 21. *in fin. ʒ. h. t.* 13 Verba teſtatoris non attenduntur, dummodo mens ejus & voluntas conſtare poſſit. 14 Solennitates verborum ſublatæ, *ut l.* 26. *ʒ. h. t. l.* 1. *ſ. de formulis.* 15 Teſtatoris voluntas ſervanda, licet impropriis verbis uſus ſit: ut ſi verbo uſusfructus proprietatem intellexerit, proprietas intelligenda erit. *l. Proculus.* 19. *ff. de uſufruct.* 16 Moriturus mox, licet in articulo mortis poſitus, licet ſeminecis & lingua balbutiat, teſtamentum tamen recte facere poteſt. *ut hic. l. Marcellus.* 15. *l. Seia.* 42. *in fin. ibi, morientem donare. ff. de mortis cauſa donat. l. & ſine ſcriptura.* 5. *ʒ. ad SC. Treb. l. Pamphilo.* 39. §. *propoſitum.* 1. *ff. de leg.* 3. *l. ſi pater.* 47. *in fin. ff. de fideic. libert. Nov.* 1. *c.* 4. ſi modo articulate, hoc eſt, cum ſermonis intellectu locutus ſit, poteſt enim ita quis teſtari, vel ad ultimum usque articulatæ vocis finem: nam qui articulate non loquitur, mortuo ſimilis eſt. *l. jubemus.* 29. *ʒ. h. t.* hoc igitur, non illo impeditur teſtamentum, tantisper enim dum articulate quis loqui poteſt, neque memoria, neque intellectu, neque conſilio deſtitui vel inſana mente præſumitur, tametſi morti re ipſa ſit proximus. Quid ſi interroganti verbis ita teſtari, vel legenti teſtamentum reſponderit ſic? neque articulate locutus, neque compos mentis, neque teſtandi conſilium habuiſſe intelligitur: ſed hoc dixiſſe potius, ut a circumſtantium interpellationibus ſe liberaret, quam ut de bonis ſuis teſtaretur. *arg. l. Labeo.* 7. *in fin. ff. de ſupellect.* Caſtr. *in l. hac conſultiſſima.* 8. §. *at cum. ſ. tit. prox.* Niſi forte qui ſic interrogat, perſona minime ſit ſuſpecta, ſed a teſtatore vocata: vel aliis præterea indiciis appareat, eum teſtari voluiſſe. Quid ſi teſtium nonnulli ſana mente teſtatorem fuiſſe referant: alii negent? His quam illis potius fides adhibenda: cum id quod veriſimilius ſit, deponant: licet alias affirmanti potius credatur, quam neganti. His addendum eum quoque inarticulate loqui intelligi qui eam vocem proferat, quæ nullum ſenſum habeat. 17 Seminecis lingua, id eſt, ſemimortua, vide Livium 3. & 9. *de bello Punico:* Ovidius *in Metam.* Gloſſis ſeminex ἡμιθανής: & alio loco ἡμίπνικτος, ſeminecis & poſt ἡμισφαγής ſeminecis. Sic iisdem ſemianimis ἡμίψυχος, alio loco ſeminecem interpretatur ἡμιθνῆτα καὶ ἡμιθανῆ. 18 Teſtamentum, poſtremum judicium. dixi ad *l.* 1. *D. qui teſtam.* 19 Formales obſervationes heredes inſtituendi ſublatæ. *l.* 26. *ʒ. h. t.* 20 §. 12. *Inſtit. h. t. & ibi, Theoph. l.* 1. & 4. *D. de B. P. ſec. tab.* Miles jure ſpeciali in clypeo, vagina & pulvere teſtatur. *l.* 15. *ſ. de teſt. milit.* idem in donationibus. *l.* 25. *ʒ. de donat.* 21 Ratio dubitandi erat. Ratio *Potentatus*, ut patet ex legibus quæ huic conjungendæ. vid. *C. Th. hoc anno* 580. dixi ad *l.* 2. *C. Th. ad l. Jul. repet.* J. G. 22 Imperatori, hereditas legatum & fideicommiſſum relinqui poteſt. ut *l.* 3. *ſ. h. t. l.* 6. *l.* 7. *ſupr. qui teſtam.* & ita dignitas inſtituti, vel legatarii non vitiat inſtitutionem vel legatum. 23 *l.* 2. *C. Th. de teſtament.* Paul. 4. *ſent.* 1. §. 3. 24 Cauſa dubitandi poteſt ex eo ſumi, quod, ut inquit Terentius, inique comparatum ſit, ut qui minus habent, aliquid addant ditioribus. facit *tit. ſ. ne liceat potentiorib.* 25 Heres minus ſolenne teſtamentum adprobans, eo perinde tenetur, ac ſi ſolenne ab initio fuiſſet, *l.* 2. *ʒ. de fideicomm.* 26 Ex *l.* 3. *C. Th. de teſtament.* 27 Moriens teſtator. 28 Veluti ſi contractum i. e. codicillos appellavit, *ut paulo ante dixi.* 29 Superflua non nocent. *l.* 37. *ʒ. de don. l.* 56. *ff. mandati. l.* 32. §. 6. *ff. de auro. l.* 26. *in fin. ff. de adim. vel transfer. leg. l.* 65. *ff. de verb. obl. l.* 81. *l.* 94. *ff. de reg. jur.* Paul. 3. *ſent.* 4. §. 10. interdum tamen ex ſupernumerariis dolus præſumitur. *l.* 7. *ff. de cond. inſt.* aut ſi contra naturam actus adhibeantur. *l.* 8. §. 7. *ff. de fidejuſſ. l.* 77. *D. de reg. jur.* 30 Neceſſariorum actorum prætermiſſio contractus & teſtamenta vitiat. 31 Imo abundans & inſolita cautio fraudis ſuſpicionem inducit. dixi ad *l.* 7. *ff. de cond. inſt.* 32 Id eſt, magiſtrum cenſus. *l.* 23. *ʒ. h. t. l.* 4. *C. Th.* 4. *lib.* 3. 33 *l.* 2. *ſ. eod. l.* 19. *ʒ. h. t.* intimari, *d. l.* 23. id eſt, evulgari. 34 Publicatio facta coram incompetente judice non tenet. 35 Mos fideliſſimæ vetuſtatis retinendus. 36 Id eſt, bona & integra. *l.* 1. §. 1. *in fin. ſ. de ſuffrag.* ſincera. *l.* 2. *ſ. ſi propt. publ. penſit.* bona fide, ſinceriter. *l.* 10. *ʒ. de diſtr. pign.* at non in meram voluntatem principis: unde recte mox Imperator adjicit, voluntates hominum audire volumus, non jubere. 37 Obſerva novum teſtamenti genus, quod fit precibus principi oblatis, quodque Theodoſianum dici poteſt: cujus fit etiam mentio in *Nov. Theod.* 38 Teſtamentum factum coram ſolo Imperatore non eſt ſolenne, licet hac ex lege contrarium colligant interpretes: quibus manifeſto hæc particula *etiam* repugnat, ſoli igitur imperatori ac principi fides ea in re non adhiberetur. *arg. l.* 9. *in fin. ſ. de teſtib.* unde paulo ante, *inter tot nobiles probatasque perſonas:* & mox ſequitur, *nobis mediis & toto jure* (*quod in noſtris eſt ſcriniis conſtitutum,*) *teſte.* Eſt igitur conſtitutionis hujus hæc ſententia, Teſtamentum factum, vel inſinuatum per ſupplicationem coram principe vel coram alio judice valere, ſine ſolennitate teſtium, hoc eſt, eorum numero, rogatione & ſignis. ſic tamen, ut ſi dubitetur apud principem, fuerit necne inſinuatum teſtamentum, id per duos teſtes comprobetur. *verſ. ult. ʒ. h. t.* Ex his conſtat hic agi de teſtamento quod per ſupplicationem auribus imperatoris intimatum. *verſic. cum hoc ipſum.* Sed & de eo qui precibus oblatis imperatori ſucceſſorem ſuum declaravit: qui mera fide ac ſincera principem interrogat, quemadmodum de rebus ſuis diſponat. Hoc cum accidit, quæri ſolet, utrum illa quaſi interrogatio, illa quaſi conſultatio habeatur pro teſtamento, ſive princeps ad eam interrogationem reſcribat, ſive non reſcribat? & valere conſtituit Theodoſius, etiamſi imperator non reſcribat. *verſic. nec ſane.* Pone principem ad hujusmodi conſultationem reſcripſiſſe: licetne teſtatori teſtamentum id mutare? licet. *verſ. ne poſt ſententiam noſtram.* Quid? quot teſtibus oblatæ illæ preces principi probari poſſunt? idoneis. *in fin. ʒ.* Non uno igitur teſte, ut putant multi: imo nec [illegible] quidem ſolo principe, ut recte Azo, & Hugolinus notant ad hanc legem. Quid? ſi [illegible] non principi ſed judici, vel apud acta poſtremum ſuum judicium publicavit, nu[illegible]teſtibus advocatis? valet teſtamentum. *verſ. ſicut ergo. ʒ. h. t.* 39 Et ita teſtamen[illegible] factum in loco, ubi minor ſolennitas requiritur, valet & in eo, ubi major requiritur. adde *l. ult. ʒ. h. t.* 40 De publicatione apud acta, vide *l.* 18. *ſ. h. t.* 41 Sui tamen. vid. *l.* 18. *ſupr. h. t.* 42 Sigillum curiæ teſtamento adpoſitum ſciente teſtatore adpoſitum præſumi hinc colligit Boërius *deciſ.* 240. adde quæ ſcripſi ad *l.* 3. *ſ. h. t.* 43 Id eſt, præſentibus. Ferrarienſis *in forma libelli quo petitur hereditas ex teſtamento* 48. *in verbo vallatum* 6. *num.* 4. hinc itaque male colligit, in teſtamento unicum teſtem ſufficere, quoties teſtamentum fit coram principe. dixi *ſupr. h. t. & ad Novell. Leonis* 41. 44 Princeps juris ſolennitatem ſupplet. Quæ coram Principe fit inſtitutio, toto jure teſte fieri intelligitur. *Jure teſte* dixit, ubi alibi *ferro ultore.* §. 5. *Inſt. de publ. jud.* 45 Coram principe teſtari dicitur, qui principem, libello oblato interrogat, quemadmodum de rebus ſuis diſponat, etiam ſi princeps hujusmodi precibus nihil reſcribat. 46 Honeſte: ne videatur privati voluntas ex aliena, ſeu imperatoris voluntate pendere. 47 Dixi ad *l.* 6. *ſupr. qui teſtam.* dicendum namque videbatur, principis conſenſum in teſtamento revocando exigi, quod in eo ordinando principis conſenſus intervenerat, ut contrariorum ſit eadem ratio. 48 Libellus principi datus ſic litis conteſtationem facit. *l.* 1. *l.* 2. *ſ. quando libellus. Nov.* 82. 113. ſed & procuratorem actoris excuſat ab onere ſatisdandi ratam rem dominum habiturum. *l.* 21. *ff. ratam rem.* 49 Teſtamentum ultimum ex eo ſatis probatur, quod nullum aliud profertur. 50 Paria ſunt teſtamento ſcribi heredem, & precibus imperatori oblatis. 51 Aditio vis tota teſtamenti eſt, *l.* 18. *in fin. ff. de ſtip. ſervor.* 52 Scripto, *ut hic.* An & viva voce? ſic eſt: ſi tamen duobus id teſtibus probabitur. Clar. *ex communi opinione* 3. *ſent.* §. *teſtam. quæſt.* 56. *verſ. eſt etiam.* 53 Saltem duobus. *l.* 12. *ff. de teſtib.* 54 Alii legunt 9. 55 *l.* 5. *C. Th. de teſtam.* 56 Scriptum teſtamentum alio ſcripto ſolenniter facto tolli poteſt: nuncupativo, quantumvis ſolenni, non poteſt: etiam ſi in poſteriore teſtamento princeps heres inſtitutus ſit. vide *l.* 3. *ſupr. h. t.* 57 Non ſcriptum ſcripto non opponitur. 58 Teſtamento, ſcil. 59 Id eſt, legitimus.

vel

vel potentium nomen horreſcat [1]: nemo ferre teſtimonia in hunc modum, vel ſuſcipere [in] geſtis hujusmodi voces [2] audeat noſtro, vel etiam privatorum potentium nomine. Dat. 7. [3] Id. Mart. *Conſtantinop.* THEOD. A. VII. & PALLADIO CONSS. 407.

De forma teſtandi in ſcriptis, 2. vel ſine ſcriptis. 3. De poſteriore teſtamento. 4. ut Græce teſtari liceat.

21. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentino P. P.

HAc [4] conſultiſſima lege ſancimus, licere per ſcripturam [5] conficientibus teſtamentum, ſi [6] nullum ſcire volunt [ea] quæ in eo ſcripta ſunt, conſignatam [7], vel ligatam, vel tantum clauſam [8], involutamque [9] proferre ſcripturam, vel [10] ipſius [11] teſtatoris, vel cujuslibet alterius [12] manu conſcriptam, eamque togatis [13] teſtibus ſeptem [14] numero, civibus [15] Romanis, puberibus [16] omnibus [17] ſimul offerre ſignandam [18], & [19] ſubſcribendam [20]: dum tamen teſtibus præſentibus teſtator ſuum teſtamentum dixerit quod offertur, eique ipſe coram teſtibus ſua manu in reliqua parte teſtamenti ſubſcripſerit [21]: quo facto & teſtibus uno eodemque die [22] ac tempore [23] ſubſcribentibus & conſignantibus teſtamentum valere: nec [24] ideo infirmari, quod teſtes neſciant [25] quæ in eo ſcripta ſunt teſtamento. † Quod ſi literas [26] teſtator ignoret vel ſubſcribere nequeat: Octavo [27] ſubſcriptore pro eo adhibito, eadem ſervari decernimus. † In omnibus autem teſtamentis, quæ præſentibus, vel abſentibus teſtibus dictantur, ſuperfluum eſt uno, eodemque tempore exigere [28] teſtatorem, & teſtes adhibere, & finire teſtamentum. Sed licet alio [29] tempore dictatum [30], ſcriptumve [31] proferatur teſtamentum, ſufficiet uno [tempore [32],] eodemque die [33], nullo actu [34] [extraneo] interveniente, teſtes omnes, videlicet ſimul, nec diverſis [35] [temporibus] ſcribere, ſignareque teſtamentum. Finem [36] autem teſtamenti ſubſcriptiones, & ſignacula teſtium eſſe decernimus.

† Non ſubſcriptum autem a teſtibus, ac [non] ſignatum teſtamentum pro infecto [37] haberi convenit. §. 1. Ex imperfecto [38] autem teſtamento [39] voluntatem [40] tenere defuncti, niſi [41] inter ſolos [42] liberos [43] [a parentibus utriusque ſexus] habeatur, non volumus. [Si vero in hujusmodi voluntate liberis alia ſit extranea [44] mixta perſona: certum eſt eam voluntatem defuncti, quantum ad illam duntaxat permixtam perſonam pro nullo haberi, ſed liberis adcreſcere.] . . . .

In AUTHENT. de teſtam. imperfectis. §. nos igitur omnia. coll. 8. tit. 8. al. 3. Novell. 107. cap. 1.

Q*Uod ſine ſubſcriptione ita procedit, ſi parens literas edoctus, manu* [45] *propria, non ſignis* [46] *ſed literarum conſequentia declaret & tempus* [47], & liberorum nomina, *item*, & unciarum numerum, *ſeu* ſigna rerum ſpecialium: *in quo & aliis legari, & fideicommitti, & libertas relinqui poteſt.*

In AUTHENT. de teſtament. imperfectis. §. & ſiquidem. coll. 8. conſt. 3. Nov. 107. c. 2.

H*Oc inter liberos teſtamentum ita infirmatur* [48], *ſi parens ſeptem teſtibus adhibitis declaret* ſe nolle tale teſtamentum valere, & *aliam* [49] *diſponat voluntatem, vel in teſtamento perfecto, vel in non ſcripta perfecta voluntate.*

§. 2. Per [50] nuncupationem quoque, hoc [51] eſt, ſine ſcriptura, teſtamenta non [52] alias valere ſancimus, quam ſi ſeptem teſtes (ut ſupra dictum eſt) ſimul uno eodemque tempore collecti teſtatoris voluntatem, ut [53] teſtamentum ſine ſcriptura facientis audierint. §. 3. Si quis autem teſtamento jure perfecto poſtea ad aliud [54] venerit teſtamentum, non alias quod ante factum eſt, infirmari decernimus, quam [55] ſi id, quod ſecundo facere teſtator

1 Dixi ad *Nov.* 105. *c.* 2. *in fin.* 2 Ex nuda voce princeps heredis nomen non admittit. §. *ult. Inſt. quib. mod. teſt. infirm.* 3 *Dat.* 4. *Id. Mart. Conſtantinop. Theod. A.* 6. & *Palladio* Coſs. *Cod. Theod.* 4 Sumpta eſt hæc conſtitutio ex Nov. Theod. de teſtamentis, quam vide apud Forner. 2. *ſelect.* 12. 5 De forma ſcripti teſtamenti. 6 Teſtatori non eſt omnimodo neceſſarium, ut præſentibus teſtibus dictet teſtamentum, quando ei liceat etiam ipſis abſentibus tum dictare, tum ſcribere: ſic tamen ut illis præſentibus ad ſignandum, ſuum eſſe teſtamentum profiteatur, & uno eodemque tempore teſtes ſignent ac ſubſcribant. Nam teſtamentum non ſic abſolutum imperfectum eſt. *Synopſ.* 35. *Baſil.* 2. *c.* 16. facit §. 3. *Inſtit. de pupill.* 2. Cajus 4. §. 3. 7 Teſtamentum conſignatum, ligatum, clauſum & involutum. vid. Paul. 5. *ſent.* 25. §. 5. 1. Harm. 15. *in fin.* vide Forner. 2. *ſelect.* 12. 8 Teſtator teſtamentum in ſcriptis clauſum, ſigillatum & ſubſcriptum, ita ut voluntas ejus nulli alii nota ſit, niſi eo mortuo, facere poteſt, *ut hic:* Quid ſi vivo teſtatore, vel eo mortuo, ante tabulas ejus apertas unus teſtium moriatur? corruit teſtamentum. Bart. *in l.* 2. *ff. teſtam. quemadm. aperiantur.* quod ut evitari poſſit, vide plures apud Socin. cautiones *reg.* 399. 9 Puta linteo. *l.* 22. *in fin. ff. qui teſtam.* 10 Teſtamentum aliena, id eſt, alia, quam teſtatoris manu ſcribi poteſt. 11 Hoc teſtamentum holographum dicitur. 12 Etiam ſervi. *l.* 28. *ff. qui teſtam.* 13 *l.* 21. §. 2. *ff. h. t.* vide *Nov.* 90. *c.* 2. *verſ. Hoc autem.* vide Forner. 2. *ſelect.* 10. Quid? ſufficitne teſtes rogatos, vel ab herede, vel ab extraneo? ſufficit: modo præſente teſtatore rogati ſint, tunc enim teſtator ipſe eos rogaſſe intelligitur: ſufficit itaque teſtes rogatos eſſe a teſtatore, aut eo qui vice ejus fungatur. Quid? num ſatis eſt rogari teſtes in genere, hoc eſt eo non commemorato ut teſtes ſint in teſtamento? Id ſatis eſſe putat Bald. Aretin *in l. Domitius. l.* 27. *ff. h. t.* Quid? præſumunturne rogati qui præſentes fuiſſe ſcripti ſunt a notario? non præſumuntur: nulla enim ſolennitas extrinſeca, ut hæc eſt, præſumitur. *l. quæcunque.* 13. *in fin. ff. de Publiciana.* Teſtes igitur, ut teſtamento proſint, & ſe præſentes & rogatos fuiſſe referre debent. Quid ſi teſtamento ſubſcripſerint? rogati præſumuntur: ſi modo præſente teſtatore ſubſcripſerint: quod in dubio præſumitur. Bart. *in l. ſciendum.* 30. *ff. de verb. oblig.* (non tamen omnino neceſſarium eſt. Poteſt enim fieri quis ut ſubſcribat, nec tamen ſit rogatus: veluti ſi abſente & ignorante teſtatore, vel præſente teſtatore, & tamen invito ſubſcribat.) Quid ſi teſtes paſſi ſint ſua nomina teſtamento adſcribi jubente vel patiente teſtatore? rogati quoque præſumuntur. Quid ſi junctim dicuntur fuiſſe, *præſentes adhibiti & vocati?* Idem. (plus eſt enim adhiberi, quam adeſſe, vel collectos eſſe: idem eſt quod rogari, præſertim ubi rogatio neceſſaria eſt.) Quid ſi ita ſcriptum, *teſtes præſentes fuiſſe &c.* Dictio illa &c. teſtes rogatos eſſe arguit. Quid ſi teſtator & notarius juris ſint periti? idem eſſe putant Bald. Odofredus, Aret. non idem autem Imola, Alexand. Aretinus quoque in eo ſibi contrarius, & Jaſon. Quid ſi eodem codice plura teſtamenta contineantur, & in prioribus ſit adjectum, teſtes rogatos fuiſſe? num & in ſequentibus teſtamentis teſtes præſumentur rogati? Ita putat Baldus, Angel. Imol. Aretin. de quo vide Manticam 2. *de conject.* 11. 14 *l.* 12. *ſupr. h. t. l. ult. in fin. ʒ. eod.* Quinque ſufficere notat Harm. 5. *tit.* 1. §. 47. Quin bello vulneratum, & in via obambulantem tribus adhibitis teſtibus immo duobus fortuito inventis teſtari poſſe propter eum in quem incidit caſum. 15 Peregrinus, teſtis teſtamentarius eſſe non poteſt. 16 Impubes teſtis teſtamentarius eſſe non poteſt. *l.* 20. *in fin. pr. ff. qui teſtam.* §. 6. *Inſt. h. t.* 17 Nec enim ſufficit quibusdam obtuliſſe. *l.* 12. *ſ. h. t.* 18 Teſtes ipſimet ſignare debent in teſtamento. 19 Aliud eſt ſignare, aliud ſubſcribere: illud, annulo: hoc calamo perficitur. 20 De ſubſcriptione teſtium §. 3. *Inſt. h. t.* 21 De ſubſcriptione teſtatoris *d.* §. 3. Hæc non eſt neceſſaria in teſtamento holographo. *l.* 28. *in fin. ʒ. h. t.* 22 Diem igitur teſtamento adjici oportet, vide quæ dixi ad *l.* 2. §. 6. *ff. teſtam. quemadm. l.* 3. *ff. de accuſat.* 23 Vide *ʒ. h. t.* 24 Ratio dubitandi. 25 Ignoti poſſunt ſubſcribere. *l.* 90. *ff. de leg.* 3. vide quæ dixi ad *l.* 22. *ʒ. h. t.* 26 Qua ratione teſtentur literarum ignari obſerva. Literarum imperitos Græci, ἀγραμμάτους. *l.* 6. *in fin. ff. de excuſ. tutor.* Theoph. §. 8. *Inſtit. de excuſ. tut.* quibus opponuntur γράμματα εἰδότες. 35. *Eclog.* 3. *c.* 10. hinc literas ignorare, *ut hic.* neſcire. *l.* 3. §. 2. *D. de accuſat.* §. 8. *Inſt. de excuſ. d. l.* 2. Seneca 2. *de Clementia.* imperitia literarum. *l.* 30. *in fin. ʒ. h. t.* literati, ſcientes literas. *l. ult. ʒ. h. t.* γραμμάτων ἀνεπιστήμονες. *Nov.* 44. *c.* 1. γράμματα οὐκ ἐπιστάμενοι. *Nov.* 74. *c.* 8. Literarum igitur peritia, ſcribendi peritia eſt, non legendi ſimpliciter, ut merito poſſit defendi ignaros legendi, ſecreto, vel aliter quam cæcos teſtari non poſſe. *l.* 8. *ſ. qui teſtam.* Quis enim omnium bonorum hereditatem, & abalienationem uni tantum tabulario vel ſubſcriptori committat, reliquis teſtibus voluntatis defuncti ignaris contra præſcripta legum. *d. l.* 8. *l. ult. in fin. ʒ. h. t. l.* 9. *in fin. ſ. de teſtib.* cum nec tam paucis fides etiam in codicillis adhibeatur. *l. ult. in fin. ʒ. de codic.* aut in imperfecto inter liberos teſtamento. dicam §. *prox. ʒ. hic.* Neque hic moveri debemus *Nov. Leon.* 69. quæ apud nos in uſu non eſt. Nec moveamur etiam *l.* 14. *in fin. D. de dote præleg. l.* 1. *in fin. D. de verb. obl.* quæ teſtimonium videntur unius admittere. Illis enim legibus non agitur de hereditate. Pertineat igitur hæc lex ad imperitos ſcribendi: peritos tamen legendi. His enim tabularius facile non imponit: legendi vero imperitis facile poteſt imponi. Facilius legimus, quam ſubſcribimus, facilius ſubſcribimus, quam vel legimus, vel ſcribimus. *Nov.* 73. *c.* 8. 27 Octavus ſubſcriptor vicem teſtatoris literarum ignari repræſentat. 28 Id eſt, exigi: ut ſit ſenſus, non eſſe teſtatori neceſſarium, uno & eodem tempore teſtes adhibere, dictare teſtamentum, & finire. 29 Alio tempore dictare, vel ſcribere teſtamentum poſſumus, alio teſtes adhibere. 30 Octavo ſubſcriptori ſcilicet. de quo *ſupr. h. t.* 31 A teſtatore ſc. 32 *ſ. h. t.* 33 Dixi *ſ. h. t.* adde *l.* 2. § 6. *D. teſt. quemadmodum aper.* 34 *l.* 28. *ʒ. h. t. l.* 21. *in fin. D. h. t.* 35 Teſtamentum diverſis temporibus neque ſubſcribi, neque ſignari poteſt. 36 Subſcriptio & ſignatio teſtamenti finis. 37 *Pro imperfecto, Nov. Theodoſii verſ. Non ſubſcriptum. de teſtam.* cui lectioni paragraphus proximus reſpondet. hoc igitur demonſtrat imperfectum teſtamentum eſſe, quod ſeptem teſtium ſignis non ſit obſignatum, quod juſto numero teſtium ſit ſignatum. His adde quæ ſcripſi *ad l.* 6. *D. ad l. Corn. de falſis.* 38 Imperfectum quid eſſet, dictum eſt *ſ. h. t.* 39 Etiam nuncupativo. Clarus *ex communi opinione* 3. *ſent.* §. *teſtam. quæſt.* 12. 40 Quævis defuncti voluntas, quibusvis verbis, vel ſcriptis expreſſa, inter liberos valet. *l.* 10. *l.* 16. *in fin. l.* 21. *in fin. ſ. familiæ. l.* 2. *ſ. de confirmando tut.* An & non ſubſignatum ab omnibus ſeptem teſtibus ſubſcriptis? valet, *ut hic.* Dixi etiam *ad l. ult. ſ. famil.* An & ſimplex patris ſchedula? dicam ad authenticam proximam. *ʒ. h. t.* An & notis ſcriptum valet? olim valuit. *d. l. ult.* hodie non valet. *Nov.* 107. *c.* 1. An & cœptum tantum necdum perfectum? non valet. Imperfectum teſtamentum ratione voluntatis inter liberos etiam non ſuſtinetur. veluti, ſi cum aliquid legare quis cœperit, morte præventus ſit. vide Clarum 3. *ſent.* §. *teſtam. quæſt.* 9. ne ad pias cauſas quidem. Mynſing. 5. *obſ.* 28. imperfectum hoc caſu non eſſet nuda epiſtola. *l.* 17. *ff. de jure codicill.* An teſtibus deſtitutum valet? non valet. Cujac. 1. *Conſult.* duos ſaltem intereſſe oportet. Clarus *d. loco, quæſt.* 8. *verſ. hinc infer.* Speculator *de teſte* §. 11. *num.* 3. Papon. 20. *Arreſt.* 1. §. 1. Hotom. *conſ.* 15. ac multo quidem magis, ſi cæcus pater inter liberos teſtabitur: cum in ejus teſtamento octo alias teſtes requirantur. *l.* 8. *ſupr. qui teſtam.* Clar. *d. loco, quæſt.* 17. Quin fœminam eo caſu teſtem eſſe poſſe communiter putant interpretes. Clarus *d. loco, quæſt.* 8. *verſ. ſecundo infertur:* ad hæc, non requiri teſtes ut ſint rogati. Clarus *ibid. verſ. ſed quæro,* quin ſemper in eo clauſulam codicillarem ſubintelligi. Clarus *ibid. verſ. unum tamen.* Aliud eſſe ſi liberorum unus in eo ſit præteritus. Clarus *ibid. verſ. ſed quæro.* aut jure inſtitutionis uni filiorum pars legitima non ſit relicta. Idem *ibid. verſ. ſed pone.* vel ſi teſtamentum nutu conditum. Idem *ibid. verſ. finali.* ſi quis in eo liberorum exheredatus fuerit. vide Hotom. *conſ.* 15. *fol.* 140. 41 Ex imperfecto teſtamento nemo ſuccedit, niſi deſcendentes utriusque ſexus aſcendentibus. Quid ſi extranea perſona miſta eſt? quantum ad eam perſonam attinet, teſtamentum nullius eſt momenti. *ut hic.* quantum ad liberos, ratum eſt teſtamentum. *ut hic: Synopſis* 35. *tit.* 2. *c.* 16. Quid? inter ſuccedentes ab inteſtato qui ex liberis non ſint, teſtamentum imperfectum ratum non haberi oportet? Harmenop. ſcribit 5. *tit.* 10. §. 27. 28. 29. legata in hujusmodi teſtamento ab heredibus ab inteſtato eſſe præſtanda: quod ex §. 2. hujus legis interpolatum eſt. 42 Forte pias ad cauſas valebit? dicam *ad Auth. Similiter. ʒ. ad l. Falcid.* 43 Legitimos ſcilicet, vel legitimatos: alias imperfectum teſtamentum non valet inter liberos naturales tantum & ſpurios. Papon. 10. *Arreſt.* 1. *num.* 2. Clarus 3. *ſent.* §. *teſtam. quæſt.* 12. niſi a matre inter liberos factum. Liberos cum dicimus, in infinitum intellige liberos; quin & filias ſtatuto ab inteſtati ſucceſſione excluſas. Clarus *d. loco.* Quid? inter parentes imperfectum filii teſtamentum non valebit? Clarus ex eadem communi opinione valere negat. *d. loco.* nam quod extra communes regulas conſtitutum eſt, ad conſequentias trahi non oportet. *l.* 141. *ff. de Reg. Jur.* 44 Teſtamentum imperfectum inter liberos, favore perſonæ extraneæ non ſuſtinetur. vide omnino Clar. 3. *ſent.* §. *teſtam. quæſt.* 10. Extranea eſt autem quæ non eſt ex liberis. *Novell.* 117. *c.* 1. 45 Hinc colligunt, Schedulam a patre ſcriptam nullis adhibitis teſtibus valere inter liberos. Baldus *hic.* vide Mynſing. 4. *obſ.* 28. Quid ſi tantum ſubſcripſit? Clarus 3. *ſent.* §. *teſtam. quæſt.* 14. idem eſſe putat, ſi tamen pater in ſubſcriptione mentionem faciat teſtamentum eſſe cui ſubſcripſerit. Quid ſi talis ſchedula ab uno liberorum ſubſcripta? valet. vide *Novell.* 107. *c.* 1. Quid ſi neque a teſtatore vel liberis ſcripta ſubſcriptave? non valet. Clarus *d. loco.* Quid ſi a ſolo notario? non valet. Clarus *d. loco. verſ. præterea.* quemadmodum ſi dies deſit, aut notis ſcripta ſit. *ʒ. h. t.* Clarus *d. loco, verſ. Sed nunquid.* Quid ſi liberi ex partibus inæqualibus ibidem inſtituti? valet. Clarus *d. loco, num.* 8. Quid? hujusmodi ſchedula locumne habet in legatis ad pias cauſas? non habet: ut ita favor liberorum piam cauſam ſuperet. Clarus *d. loco quæſt.* 7. *num.* 2. His adde Hotomanum *conſ.* 15. ubi tractat de teſtamento patris inter liberos. 46 Teſtamentum ſignis regulariter ſcribi non poteſt, *ut hic:* ad pias tamen cauſas, ſcribi ita poſſe cenſent noſtri. Tiraq. 12. *privil. piæ cauſæ.* adde quæ ſcripſi ad *l.* 8. §. 4. *ff. de hered. inſt.* 47 Teſtamenti ſubſtantia eſt, diem & tempus ei adjici, *ut hic:* quod in teſtamento pias ad cauſas requiri negat Tiraquell. 11. *privilegio piæ cauſæ.* 48 Qua forma teſtamentum inter liberos revocari oporteat, dixi *ad Novellam* 107. *cap.* 2. 49 Sola teſtamenti prioris revocatio nihil præſtat, neceſſe eſt enim ut qui revocat teſtamentum aliud faciat. *l.* 36. §. 3. *ff. de teſtam. milit.* id etiam locum habere in teſtamento inter extraneos facto Paponius refert 20. *Arreſtorum* 1. §. 3. 50 Teſtamentum ἀγράφως citra ſcripturam ita fit, Qui vult ita teſtari coram iisdem teſtibus uno, eodemque tempore, audientibus teſtibus teſtamentum facere debet, *ut hic. Synopſis Baſilicon* 35. *tit.* 12. *cap.* 27. 51 Per nuncupationem teſtamentum, ſine ſcriptura teſtamentum. 52 Nuncupativum teſtamentum quemadmodum fiat. §. *ult. Inſtit. h. t.* 35. *Eclog.* 2. *cap.* 17. adde *l.* 26. *ʒ. h. t.* 53 Abrogatur per *l.* 26. *ʒ. h. t.* 54 Poſteriori teſtamento, ſolenni tamen (tres caſus excipe de quibus *in hac lege ʒ. h. t.*) prius teſtamentum revocari poteſt. §. 2. *Inſtitut. quibus modis teſtament.* etiamſi ex ſecundo teſtamento non fuerit adita hereditas. vide Clar. 3. *ſentent.* §. *teſtamentum, quæſt.* 94. etiamſi teſtamento priori omnia bona ſua heredi donaverit teſtator, quo caſu prius teſtamentum revocaverit. Clarus *dicto loco, quæſt.* 95. etiamſi coram Imperatore prius factum fuerit. *l.* 19. *ſ. h. t.* Quid ſi clauſula derogatoria, vel quod ei reſpondet juramentum, priori fuerit appoſitum? quidam volunt non tantum expreſſe prius teſtamentum revocari oportere, ſed & inſerendam præterea clauſulam derogatoriam, ejusque expreſſam mentionem faciendam. *argument. l.* 22. *ff. de leg.* 3. Bartol. Dynus *cap. quod ſemel placuit de reg. in fin.* Clarus *ex communi opinione* 3. *ſentent.* §. *teſtamentum, quæſt.* 94. *num.* 3. niſi forte juſtam ignorantiam clauſulæ derogatoriæ priori teſtamento inſertæ teſtator habuerit. vide Paponium 20. *Arreſtorum* 1. §. 4. Cujacius 14. *obſervat.* 7. putat illa verba, *Si ſpecialiter dixerit prioris voluntatis ſibi pœnituiſſe &c. d. l.* 22. Triboniani non Hermogeniani eſſe. Tribonianum enim ipſo ſermone ſatis prodi: confuſa ibidem pene omnia: familiare eſſe Triboniano deſiderare ſpecialem voluntatem, ubi quælibet ſufficit. *l. ult. ʒ. de novationibus. Novell.* 90. *cap.* 3. Nimis etiam licenter ſubaudiri in *l.* 6. §. 2. *ff. de jure codicill. l. ult. ff. de leg.* 2. ſpecialiter defunctum derogaſſe priori voluntati. qua de re plenius vide Clar. 3. *ſentent.* §. *teſtamentum. quæſt.* 99. Teſtamentum vero inter liberos, poſteriore ſimpliciter non revocatur, neque revocatum intelligitur, niſi factum fuerit coram ſeptem teſtibus & in eo pater expreſſam revocationis mentionem fecerit. *Novell.* 107. *cap.* 2. vid. Clarum *d. loco, quæſt.* 98. Quid ſi duo proferuntur teſtamenta eadem die confecta? ſi non apparet, quodnam eorum prius aut poſterius fuerit, neutrum valere intelligitur. *gl. in l. ult.* in verbo, *miſſus. ʒ. de edicto D. Hadriani: Communis opinio* apud Clar. *d. loco, quæſt.* 100. ſin minus, poſteriori ſolenni ſtabitur. 55 Teſtamentum prius ſecundo teſtamento infirmari poteſt, non quovis, ſed jure perfecto, *ut hic:* Quid ſi extranei prorſus in priore teſtamento ſcripti ſint, in poſteriore vero, imperfecto tamen, heredes ab inteſtato heredes ſcripti fuerint? poſteriore hoc teſtamento, licet imperfecto, prius jure perfectum infirmatur. *verſ. niſi.* Quid? poſterius hoc teſtamentum quomodo valet? non quaſi teſtamentum, ſed quaſi voluntas inteſtati. *verſ. eod. enim caſu.* Quid? teſtes quot, qualesque in eo eſſe debent? ut quinque in eo adhibitos fuiſſe ſufficit, ita juratos eſſe oportet. *verſ. in qua voluntate.* Pone in poſteriore teſtamento heredes ab inteſtato, quique ab inteſtato defuncto ſucceſſuri erant, ſcriptos eſſe, & ſuperiora non fuiſſe ſervata: hoc eſt, poſterius teſtamentum coram quinque teſtibus non juratis factum? Prius teſtamentum valebit: etiamſi in eo ſcripti ſint extranei. *verſ. quo non facto. Synopſ. Baſil.* 35. *tit.* 2. *capite* 17. 5. Harm. 1. §. 40.

inſti-